

ارزیابی مطلوبیت پارک‌ها از منظر گردشگری شهری و گذران اوقات فراغت شهروندان با استفاده از مدل کوپراس (مطالعه موردی: منطقه ۲ شهری کلان‌شهر اهواز)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۰۲ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۱۵

عباس معروف‌نژاد*^۱ ابراهیم امیری^۲

- ۱- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ماه‌شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماه‌شهر، ایران.
- ۲- استادیار گروه آموزش علوم انسانی، دانشگاه فرهنگیان خراسان شمالی، پردیس امام محمدباقر(ع)، بجنورد.

چکیده

امروزه پارک‌های شهری می‌توانند سهم عمده‌ای در ایجاد گذران اوقات فراغت شهروندان و فضایی برای گردشگری آن‌ها در شهرها به وجود آورند. به طوری که در بسیاری از متون شهرسازی از پارک‌ها و فضاهای سبز شهری به عنوان یکی از شاخص‌های مهم شناخت کیفیت محیط‌های انسان‌ساخت یاد می‌کنند. با توجه به اهمیت پارک‌ها و فضای سبز در زندگی شهری امروزی، هدف از تحقیق حاضر، بررسی وضعیت پارک‌های شهری فعال محلات منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز از نظر شاخص‌های انتخابی (دسترسی، بهداشت، جذابیت، امنیت و امکانات رفاهی) بوده است. نوع تحقیق کاربردی و روش تحقیق پیمایشی با تأکید بر پرسشنامه است. جامعه آماری شهروندان ساکن منطقه ۲ و کارشناسان ذیربط می‌باشند. وزن‌دهی متغیرها توسط مدل آنتروپی‌شانون و تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک رتبه بندی کوپراس انجام شده است. نتایج پژوهش نشانگر سرانه پایین و حداقلی پارک‌های منطقه دو (۹/۳۶ متر مربع) نسبت به استانداردهای جهانی و ملی است. همچنین بر اساس نتایج آزمون Anova، با توجه به مقدار محاسبه شده F که از ۰/۰۵ بیشتر است میانگین رضایت مخاطبان از شاخص‌ها در پارک‌های مورد مطالعه تفاوت معناداری را نشان می‌دهد. نتایج حاصل از مدل کوپراس نیز از ۲۳ پارک در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد: پارک جزیره، پارک ۴۲ هکتاری و پارک دولت به ترتیب با ارزش نهایی؛ ۰/۰۶۱۵، ۰/۰۵۶۹، ۰/۰۵۵۴، ۰/۰۰۰ در رتبه اول تا سوم از حیث شاخص‌های مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

واژه‌های کلیدی: پارک‌ها، گردشگری شهری، گذران اوقات فراغت، شهروندان، منطقه دو کلان‌شهر اهواز، مدل کوپراس.

مقدمه

امروزه گردشگری شهری به نوعی فرایند رقابتی در هر جامعه‌ای میان کلان‌شهرهای آن جامعه تبدیل شده است. توریسم شهری یکی از مهمترین و پیچیده‌ترین فعالیت‌های فضایی و مکانی انسان در جامعه شهری است که یک فرصت بزرگ فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی برای کلان‌شهرها و مادرشهرهای جهانی به وجود می‌آورد که این فرصت نقش بسیار مؤثری در ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان در ابعاد مختلف ایفا می‌کند (قربانی گلزاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۴). توسعه بی‌رویه شهرها به صورت افقی و عمودی باعث تخریب طبیعت شده است. طبیعت و فضای سبز که سال‌ها به‌عنوان قلب تپنده‌ی زیستگاه‌های بشری ایفای نقش می‌کرد و بهترین محل و موقعیت در ایجاد شهرهای نخستین بود. با بی‌توجهی ساکنان شهر رو به افول و نابودی گذاشته است (پورامرایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۲).

پارک‌ها و فضاهای سبز موهبتی برای شهروندان است. استفاده درست شهروندان از این‌گونه فضاها موجب بهبود کیفیت زندگی شهروندان و عدم استفاده از آن‌ها موجب تجمع افراد خلاف‌کار، افزایش جرایم و انحرافات اجتماعی خواهد گردید که خود موجب بروز ناامنی اجتماعی شهروندان می‌شود (بهرامی، ۱۳۹۰: ۱۵). گسترش و توسعه فضای سبز در کشورهای مختلف، همبستگی زیادی با محیط طبیعی و پیشرفت‌های هر کشور دارد. اصولاً وجود فضای سبز مناسب در شهرها افزون بر سلامت جسمانی، موجب آرامش روان، بازده کاری بیشتر و کیفیت زندگی برتر می‌گردد (ابراهیم‌زاده و جوکندان، ۱۳۸۷: ۳۹). فراهم‌سازی دسترسی مناسب به فضاهای باز به‌ویژه پارک‌ها در محیط‌های شهری راهبردی پایه‌ای برای افزایش فعالیت‌های فیزیکی انسان، بهبود سلامتی جسمی و روانی جامعه است (یغفوری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۶). ضرورت توجه به پارک‌ها و فضای سبز شهری از آنجا اهمیت می‌یابد که بر اساس معیارهای وزارت راه و شهرسازی سرانه قابل قبول در ایران برای هر فرد بین ۷ تا ۱۲ مترمربع تعیین شده است که در مقایسه با حد تعیین شده از نظر سازمان ملل متحد که بین ۲۰ تا ۲۵ متر مربع است فاصله زیادی دارد (پورامرایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۲). در سال‌های اخیر پدیده گرم شدن زمین در مقیاس جهانی، پدیده خشک‌سالی در مقیاس ملی، پدیده خشک شدن تالاب هورالعظیم، بادهای غبارآلود و ریزگردها در سطح منطقه‌ای و مشکلاتی مثل آلودگی منتشره از کارخانه‌های صنعتی، افزایش استفاده از اتومبیل شخصی، گرمای ناشی از دستگاه‌های سرمایشی، تراکم جمعیت، زندگی آپارتمانی، زمین‌های خاکی بایر درون شهرها، پایین بودن فضاهای سبز، رضایت پایین شهروندان از سیستم پارک‌های شهری و... موجب شده است (حسن‌پوروشریفی، ۱۳۹۷: ۲).

بنابراین با توجه به ضرورت موضوع، در مقاله حاضر به ارزیابی رضایت مندی شهروندان محدوده مورد مطالعه در وضعیت فضای سبز و پوشش پارک‌ها در کلان‌شهر اهواز به عنوان یک اولویت اصلی برای توسعه و ترغیب گردشگری شهری و گذران اوقات فراغت آن‌ها پرداخته شده است. بنابراین این پژوهش درصدد پاسخگویی به این سوال است که:

۱- میزان رضایت مندی شهروندان منطقه دو کلان‌شهر اهواز از پارک‌های محلات این منطقه از منظر گردشگری شهری و گذران اوقات فراغت با توجه به شاخص‌های انتخابی در پژوهش چگونه است؟

پیشینه تحقیق

با توجه به مطالب مطرح شده در خصوص موضوع؛ سعی شده است نزدیکترین عنوان‌های تحقیق در پیشینه پژوهش آورده شود و امید است پژوهشگران با توجه به این امر و پیگیری و تحقیق در این زمینه برای بهبود طرح‌ها و پروژه‌های گردشگری شهری و گذران اوقات فراغت شهروندان موجبات رشد و توسعه آن را فراهم آورند. در زیر به برخی مطالعاتی که در سطح بین‌المللی و داخلی در مورد پارک‌ها و گردشگری شهری و گذران اوقات فراغت انجام گرفته اشاره خواهیم کرد:

- کمیسیون و برنامه‌ریزی پارک سرمایه‌ی ملی مریلند (M-NCPPC)¹، ۲۰۱۲، طرحی را با عنوان، برنامه‌ی پارک تفریحی و فضای باز (PROS²) ارائه و در آن اشاره کردند که پارک و فضاهای باز برای بالا بردن سطح کیفی زندگی ساکنان شهر مونته‌گومری ضروری است. بزرگترین چالش برای برنامه‌ریزی پارک‌های شهری، تفریح و سرگرمی، برقرارکردن تعادل بین امکانات و شیوه زندگی جمعیت فعال روبه رشد است. هدف از این طرح، برآورد نیازهای آیندگان برای داشتن پارک‌ها، نظارت بر سلامتی و منابع طبیعی، تاریخی و کشاورزی؛ همچنین توسعه‌ی استراتژی‌های ارائه خدمات خاص به نیازهای آیندگان در سال ۲۰۲۲ و فراتر از آن می‌باشد.

- ویچ و همکاران^۳، ۲۰۱۲، در مقاله‌ای تحت‌عنوان بررسی ارتقای وضعیت پارک‌ها در شهر ویکتوریای استرالیا پرداختند. آن‌ها استفاده شهروندان از پارک‌های شهری را در سه بازه‌ی زمانی مورد مطالعه قرار دادند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد اصلاح وضعیت محیط طبیعی و فیزیکی پارک‌های شهری موجب افزایش استفاده شهروندان و همچنین افزایش گذران اوقات فراغت و گسترش سایر فعالیت‌های فیزیکی آن‌ها می‌شود.

- کوفاهی و همکاران^۴، ۲۰۱۲، در مقاله‌ای تحت‌عنوان استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی در ۴۸۰ واحد مسکونی، به وضعیت توزیع پارک‌ها و فضاهای سبز در محدوده محله و منطقه آلبوکرک در نیومکزیکو آمریکا پرداختند. بر این اساس، توزیع فضایی پارک‌ها و فضاهای سبز به واحدهای مسکونی در بین گروه‌های کم درآمد، میان درآمد و پردرآمد در محدوده محله و منطقه آلبوکرک متفاوت است.

- موتیارا و ایسامی^۵، ۲۰۱۲، در مقاله‌ای تحت‌عنوان بررسی چگونگی افزایش میزان استقبال شهروندان از پارک‌های کوچک شهری در سطح محلات در شهرهای جاکارتا و یوکوهاما به‌عنوان دو شهر آسیایی با استفاده از مشاهدات میدانی و مصاحبه با ساکنان، مسئولان و دولت محلی پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که مشارکت دادن اجتماعات محلی در مدیریت پارک و همچنین ایجاد باغ گل‌ها می‌تواند باعث اشتیاق ساکنان محلات برای نگهداری و پرورش گل‌ها و لذت بردن از آن‌ها شود و همچنین در تقویت ارتباطات مردم با پارک مؤثر است.

¹- Maryland-National Capital Park & Planning Commission

²-Park Recreation and Open Space

³-Veitch et al

⁴-Kofahi et al

⁵-Mutiara and Isami

-اھئوئوونگ^۱، ۲۰۰۷، در مقاله‌ای تحت عنوان ارزیابی توزیع فضایی پارک‌های شهری سئول، با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، می‌فرمایند: بررسی شاخص‌های وضعیت خدمات منطقه، جمعیت منطقه و سطح خدمات پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که پارک‌های شهر سئول نسبت به جمعیت و وضعیت کاربری زمین و توسعه تراکم آن‌ها به صورت ناموزون توزیع شده‌اند. همچنین بیشتر پارک‌ها خارج از منطقه شهری بوده و دسترسی به آن‌ها کم است و خدمات‌دهی پارک‌ها نیز در شمال شهر مشکل‌تر است.

-چانگ‌ولیاو^۲، ۲۰۱۱، در مقاله‌ای به مطالعه مدل یکپارچه در تحلیل امکانات عمومی شهری و توزیع عدالت فضایی از منظر پارک‌های شهری به این نتیجه رسیده‌اند که؛ نابرابری‌های مناطق شهری اثرات بدی در خدمات‌رسانی به پارک‌شهری و توسعه فضایی آن‌ها می‌گذارد. هزینه و اتلاف زمان سفر و همچنین رفت و آمد شهروندان و رفتارهای متفاوت آن‌ها در مسایل ترافیکی و توزیع و نحوه قرارگیری پارک‌های شهری در امکان دسترسی و استفاده آن‌ها تأثیرگذار است.

-مورگان‌وهمکاران^۳، ۲۰۱۶، در مقاله‌ای به بررسی روابط بین دسترسی به پارک‌های شهری و شاخص‌های کیفی به این نتیجه دست یافتند که؛ شناخت و اصلاح سطح کیفی‌سازی پارک‌های شهری در به وجود آوردن عدالت فضایی در توزیع آن‌ها در محلات گوناگون شهر منتهی می‌شود.

-ون‌وهمکاران^۴، ۲۰۱۳، در مقاله‌ای با عنوان، نابرابری فضایی در پراکندگی و توزیع پارک‌ها و فضای سبز در ایالات متحده آمریکا به این نتیجه رسیده‌اند که در مناطق شهری و حومه یک ارتباط منفی بین سطحی از طبقات اجتماعی و فقر با امکان دسترسی فضایی به پارک‌ها و فضای سبز وجود دارد.

-پرمایه و همکاران، ۱۳۹۹، در مقاله‌ای تحت عنوان عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر لاهیجان، می‌فرمایند: جاذبه‌های طبیعی، جاذبه‌های تاریخی، وجود امنیت کافی در شهر لاهیجان به ترتیب مهم‌ترین عوامل مؤثر برای جذب گردشگری در این شهر است.

-مقیم‌ی و مومنی، ۱۳۹۸، در مقاله‌ای بررسی و ارزیابی کارایی فضاهای شهری در نیازمندی‌های سالمندان با تأکید بر پارک‌های شهری محله‌ی زیتون کارمندی شهر اهواز، می‌فرمایند: سالمندان مراجعه کننده به پارک، از شرایط موجود رضایت کافی نداشته و بیشتر بخاطر فرار از زندگی آپارتمان‌نشینی و دیداردوستان به پارک مراجعه می‌کنند. نارضایتی آن‌ها بیشتر به‌خاطر مبلمان نامناسب، عدم رسیدگی، درگیری افراد و کمبود امنیت و روشنایی و نبود بهداشت مناسب در این پارک بوده ولی با این حال به دلیل نبود جای مناسب به این پارک مراجعه می‌نمایند.

-محمدی‌حمیدی و همکاران، ۱۳۹۹، در مقاله‌ای با عنوان تحلیل فضایی پارک‌ها و فضاهای سبز شهری با استفاده از مدل کوپراس و GIS در مناطق بیست و دو گانه تهران، میزان استقبال شهروندان از پارک‌ها و فضاهای سبز به ترتیب اولویت در مناطق ۱۲ و ۱۶ می‌باشد و در مقابل مناطق ۲۰ و ۱۴ و ۱۳ در وضعیت نامناسب‌تر و رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند.

¹-Oh Jeong

²-Chang and Liao

³-Morgan et al

⁴-Wen et al

رسولی و همکاران، ۱۳۹۵، در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی کیفی توسعه‌ی پارک‌ها و فضای سبز شهری در بهینه‌سازی استفاده شهروندان از آن در شهرسازی، می‌فرمایند: استفاده از پارک‌های شهری، مهم‌ترین الویت تفریحی شهروندان شهر ساری بوده، ولی عواملی موجب گشته که میزان استفاده‌ی مردم از این فضاها در فصل‌های سرد سال به حداقل کاهش یابد. همچنین شهروندان تمام نواحی شهری بر توسعه پارک‌های بزرگ حومه‌ای جهت گذران اوقات فراغت تأکید نموده‌اند.

حاتمی‌نژاد و شریفی، ۱۳۹۴، در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی نقش گسترش گردشگری شهری بر توسعه پایدار شهری در شهر سنندج، گردشگری شهری در این شهر توانسته است بیشترین تأثیر را بر توسعه‌ی پایدار اقتصادی و کمترین تأثیر را توسعه‌ی پایدار محیطی داشته باشد.

بر اساس آنچه بیان شد و با توجه به پژوهش‌های سایر پژوهشگران، می‌توان گفت که پارک‌های شهری از مهمترین فضاهای شهر است که در کیفیت زندگی شهروندان، تأثیر بسزایی دارد. مطلوب بودن این گونه فضاها می‌تواند به بالابردن سطح کیفی زندگی ساکنان یک شهر و احساس رضایت‌مندی و هویت شهری کمک کند؛ بنابراین پژوهش حاضر، ضمن تأکید بر نتایج پژوهش‌های دیگران بر آن است، کیفیت پارک‌های منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز و مشکلات و مسایل مربوط به آن را از نظر شهروندان و کارشناسان مورد بررسی قرار دهد.

مبانی نظری

گردشگری شهری^۱

گردشگری، فعالیتی اجتماعی است که شامل؛ رفتار انسانی، استفاده از منابع، تعامل با دیگران، اقتصاد و محیط است و به عنوان یک علم، ظرفیت در دیگر کشورها جزء طرح‌های توسعه شهری معرفی شده است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲). گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی خاصی عمل می‌کند. یکی از این الگوهای فضایی، گردشگری شهری است. نواحی شهری به علت آن که جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیاری دارند، در اغلب موارد مقاصد گردشگری مهمی محسوب شده و جاذبه‌های متنوع و بزرگی شامل موزه‌ها، بناهای یادبود، مکان‌های تاریخی و... را دارا هستند که خود گردشگران بسیاری را جذب می‌کند. عملکرد گردشگری در فضای شهری در راستای انگیزه‌های متفاوتی شکل می‌گیرد که برخی از مهمترین آن‌ها عبارتند از: دیدار دوستان و خویشاوندان، حضور در نمایشگاه‌ها و کنفرانس‌ها، بازدید از میراث فرهنگی، سفرهای مذهبی (زیارتی)، حضور در مراسم و محل، رفع مسایل بهداشتی- درمانی، خریدهای تفریحی، مسایل ورزشی، مسایل آموزشی، سفرهای روزانه و اداری، دلایل شخصی. بر مبنای این انگیزه‌ها عملکرد در فضای شهری چند بعدی می‌شود. رویکرد به درون در پاسخ‌گویی به نیازهای اقتصادی و رویکرد به بیرون در کنش متقابل فرهنگی یا در بعضی موارد تضادهای ناشی از آن است (شهبان، ۱۳۹۰: ۱۲۲).

^۱-Urban Tourism

اوقات فراغت^۱

فراغت در معنای عام خود، آن بخش از فعالیت‌های انسانی را در بر می‌گیرد که به طور دلخواه و آزادانه و فارغ از اجبار، در جهت تحقق خواسته‌ها و آرمان‌های فردی و اجتماعی انجام می‌شود و هدف نهایی آن، وصول به معنای حیات، احساس سعادت و بروز خلاقیت است. در این معنا، فراغت دیگر یک فعالیت جنبی و پشتوانه‌ای برای تداوم کار نیست؛ بلکه نوعی فلسفه‌ی زندگی و جستجوی خود شکوفایی محسوب می‌شود که کار در خدمت آن قرار می‌گیرد. بر پایه‌ی چنین نگرشی است که برتراند راسل^۲ فیلسوف شهیر قرن بیستم می‌گوید: آخرین دستاورد تمدن، توانایی انسان در پرکردن هوشمندانه اوقات فراغت است. و بی‌دلیل نیست که در ادبیات جامعه‌شناسی معاصر، از الگوی جامعه مطلوب، به عنوان جامعه‌ی فراغتی و تمدن فراغتی یاد می‌شود و باز بر همین اساس است که در اسناد سازمان‌های جهانی مربوط به توسعه اجتماعی، موضوع گذران فراغت به عنوان یک نیاز اساسی عمومی، یک حق همگانی و یکی از معیارهای توسعه پایدار و رفاه اجتماعی و بالا بردن سطح کیفی زندگی ساکنان یک شهر، قلمداد شده و از تمام نهادهای ملی و بین‌المللی خواسته شده است که در جهت تحقق آن گام بردارند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۹).

پارک‌های شهری^۳

واژه پارک از زبان فرانسه وارد فارسی شده و به مفهوم باغ وسیع پردرختی است که برای گردش و شکار از آن استفاده می‌شود. پارک شهری به پارکی گفته می‌شود که دارای جنبه‌های تفریحی، تفرجی، فرهنگی و بالاخره زیست‌محیطی و سالم‌سازی محیط است و جنبه سرویس‌دهی به مناطق مختلف شهر را دارد (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۸). مفهوم پارک در قرن نوزدهم میلادی با توسعه روزافزون و شکل‌گیری کلان‌شهرها در زمینه برنامه‌ریزی فضای باز عمومی و ایده بازگشت به طبیعت، جهت مقابله با سیمای نامطلوب شهرها و به منظور رفع نیازهای اجتماعی و زیباشناسانه منظرشهری، لکه‌هایی از طبیعت به نام پارک، جایگزین مفهوم باغ‌های خصوصی شد. به این ترتیب پارک بر خلاف باغ‌های خصوصی قرن ۱۸ علاوه بر بهسازی محیط، باید به عنوان مکان عمومی برای گذران اوقات فراغت شهروندان و پاسخ به نیازهای تفریحی و گردشگری مردم در نظر گرفته می‌شد (لطفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶). مولفه‌های آثار توسعه شهری می‌تواند نظام زیستی شهرها را به شیوه‌های گوناگون مختل کند. فضای سبز مناسب در شهرها یکی از عوامل مؤثر در کاهش این اثرها می‌باشد. از این رو فضای سبز باید از نظر کمی و کیفی متناسب با حجم فیزیکی شهر (ساختمان‌ها، خیابان‌ها، جاده‌ها) و نیازهای جامعه (از لحاظ روانی، گذراندن اوقات فراغت و نیازهای بهداشتی) با توجه به شرایط اکولوژیکی شهر و روند گسترش آن ساخته شود تا بتواند به عنوان عاملی فعال، بازدهی زیست محیطی مستمری داشته باشد (عذر اصل و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۳۲). امروزه آنچه که در محیط شهری می‌تواند بخشی از فشارهای روحی و روانی شهروندان را کاهش دهد، گذران اوقات فراغت در فضاهای

1-Spending Leisure

2-Bertrand Russell

3-Urban parks

آرام و برخوردار از مطلوبیت‌ها می باشد که به صورت پارک‌های عمومی در دسترس شهروندان قرار می‌گیرد. پارک‌ها می‌تواند به اجتماعی شدن افراد منجر شده و خلوت و تنهایی آن‌ها را پر کنند (Peters, 2007: 114). در مروری بر اندیشه‌ها و نظریات مربوط به پارک‌ها و فضاهای سبز شهری در شهرسازی جدید، سه الگو و دیدگاه در اندیشه‌های جدید به چشم می‌خورد. دیدگاه شهرسازان ترقی‌گرا، دیدگاه شهرسازان فرهنگ‌گرا و دیدگاه شهرسازان طبیعت‌گرا (سرگلزایی جوان و اسفندیاری‌مهنی، ۱۳۹۶: ۳). از دیدگاه تونی گارنیه^۱ در طراحی شهر صنعتی در سال ۱۹۰۴ میلادی، شهرسازان را به تأمین نور، تهویه و ساخت پارک‌ها و فضاهای سبز برای شهروندان مکلف می‌کند. وی اعتقاد دارد شهر باید مانند یک باغ‌ملی بزرگ باشد (Ostrowski et al, 2008: 125).

از نگاه منشور آتن^۲ و لوکوربوزیه^۳، کاربری‌های فضای سبز یکی از ارکان شهرسازی تعریف شده و بر وظیفه مندی مدیران شهری در حداکثر توجه به آن و ایجاد رابطه‌ای صحیح بین حجم ساخته شده و فضای سبز و آزاد به عنوان تنها فرمولی که می‌تواند مسئله‌ی سکونت را حل کند تأکید شده است. تأکیدهای منشور آتن مهمترین نقش را در توسعه‌ی فضای سبز شهرهای جهان ایفا می‌کند و به صراحت، پیش بینی محیط‌های مناسب برای تفریح و تفرج شهروندان را مطرح کرده و آن در حیطه‌ی وظایف شهرسازان تعریف می‌شود. بنابراین عمل سبک بین المللی پارک سازی، از اندیشه‌های شهرسازان ترقی‌گرا بر می‌خیزد. در شهرسازی فرهنگ‌گرا، فضای شهری و سیاست فضای شهری مطرح می‌شود. در این الگو، خیابان‌ها ستون فقرات شهر به شمار می‌آید که در آن برخوردهای اجتماعی انجام می‌شود.

باغ‌سازی به همراه دور شدن از سبک بین الملل، اصل تلفیق و ترکیب کاربری‌های شهری و خلق محیط‌های چندمنظوره، توجه به مسیرهای پیاده رو، قابلیت دسترسی برای همگان، خوانایی شهر و بهره‌گیری از نشانه‌های طبیعی از نکات اصلی الگوی شهرسازی فرهنگ‌گراست. بنابراین، اندیشه‌های مرتبط با سبز کردن فضاهای شهری، اعم از میدان‌ها و خیابان‌ها، حاصل از تفکرات شهرسازان فرهنگ‌گراست. انگاره‌های جریان شهر ستیزی آمریکایی در قرن بیستم در الگویی جدید تبلور پیدا می‌کند؛ الگویی که با بازگشت به دامن طبیعت به مفهوم مکتب شیکاگو نزدیک می‌شود و اکولوژی شهری را مطرح می‌کند. لوئیس مامفورد^۴ با هدف سالم‌سازی محیط شهری، مفهوم نظم ارگانیک در شهر را مطرح می‌کند و با گسترش ایده‌ی رایت^۵ درباره‌ی شهرمتوازن، محور فکری و الگوی شهرسازی طبیعت‌گرا را توسعه می‌دهد. از دهه ۱۹۵۰ میلادی به بعد، موجب پیدایش احزاب سبز در اروپای غربی و شروع تحرکاتی در سالم‌سازی محیط‌های شهری شد. تأکید او بر ساخت باغ شهرها و انگاره‌ی جدید ایجاد منطقه‌ای متوازن به جای شهر متوازن است. منطقه‌ی متوازن مامفورد، به تعبیری، شهر گسترده در محدوده‌ی منطقه است که تجلی ارگانیک زندگی اجتماعی در توافقی زیست محیطی با شهرهای کوچک و بزرگ، بستری مملو از پارک‌های بزرگ و فضاهای سبز و باز شهری است (سرگلزایی جوان و اسفندیاری‌مهنی، ۱۳۹۶: ۴).

¹- Tony Garnie

²-The Athens Charter

³- Le Corbusie

⁴-Louis Mamford

⁵-Wright

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و بر اساس روش تحقیق پیمایشی با تأکید بر پرسشنامه می‌باشد. روش گردآوری داده به صورت کتابخانه‌ای و پیمایش بوده است که هر دو به طور مستقل مورد توجه قرار گرفته است. هدف تحقیق حاضر بررسی وضعیت پارک‌های فعال محلات منطقه ۲ کلانشهر اهواز به لحاظ شاخص‌های انتخابی پژوهش (دسترسی، بهداشت، جذابیت، امنیت و امکانات رفاهی) بوده است. برای ارزیابی مطلوبیت و کیفیت پارک و بوستان‌های منطقه دو کلان‌شهر اهواز در قالب پنج مولفه و ۲۵ شاخص اطلاعات لازم طی نظرسنجی از شهروندان و کارشناسان خبره در حوزه شهری محلات مختلف منطقه مورد مطالعه جمع‌آوری گردید (جدول ۱). در این پژوهش ابتدا به روش کتابخانه‌ای به تبیین مسئله پرداخته و سوابقی از تحقیقات و روش‌های انجام تحقیقات، در نقاط مختلف ایران ارائه می‌شود. بخش تحلیلی پژوهش به روش پیمایشی به صورت ابزار پرسشنامه از دیدگاه کارشناسان و شهروندان استفاده شده است و نیز برای سنجش روایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ در شاخص‌های مورد سنجش ۰/۶۸ بدست آمد که نشان دهنده قابل قبول بودن پایایی پرسشنامه است. جهت جمع‌آوری اطلاعات به‌وسیله یک پرسشنامه چند معیاری بر مبنای طیف ۵ درجه ای لیکرت با ضرائب ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ و گزینه‌های خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد در نظر گرفته شد. جامعه آماری پژوهش شهروندان ساکن منطقه ۲ و کارشناسان ذیربط می‌باشند. حجم نمونه شامل ۳۸۲ نفر از شهروندان و ۲۱ نفر از کارشناسان بوده است. همچنین جهت برآورد حجم نمونه برای توزیع پرسشنامه، از فرمول کوکران برای شهروندان و روش تخمین شخصی برای کارشناسان استفاده شده است. وزن‌دهی متغیرها توسط مدل آنتروپی‌شانون^۱ و تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی کوپراس^۲ انجام شده است.

جدول شماره ۱: شاخص‌های مربوط به مولفه‌های ارزیابی مطلوبیت پارک‌های منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز

مولفه	شاخص
دسترسی	مساحت، وضعیت پارکینگ، وضعیت ترافیکی، ورودی و خروجی‌های پارک.
بهداشت	وضعیت نظافت عمومی، وضعیت سرویس‌های بهداشتی، دسترسی به آب شرب، وضعیت دفع آب‌های سطحی و فاضلاب، سطل زباله
جذابیت	وضعیت جدول کاری و رنگ‌آمیزی ادوات پارک، وضعیت روشنایی در شب، وضعیت فضای سبز و درخت کاری و گل کاری، وضعیت نیمکت‌ها، وضعیت آب‌نما (فواره‌ها)
امنیت	وضعیت تابلوهای راهنما و علائم هشداردهنده، وضعیت زمین‌بازی کودکان، کیوسک انتظامی (نگهبانی)، امکانات امدادی، حصارکشی دور پارک، وضعیت تابلوهای نصب شده برق
امکانات رفاهی	مکان مشخص برای نشستن خانواده‌ها، وضعیت بوفه-اغذیه، سایبان، وضعیت زمین‌های بازی و ورزش، وضعیت نمازخانه

مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۸

^۱-Shannon Entropy

^۲-Copras

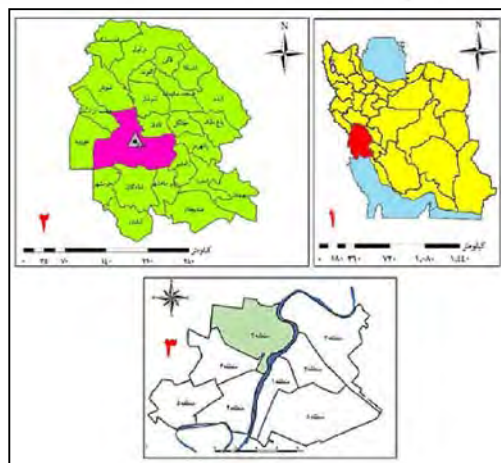
روش کوپراس

روش کوپراس، یکی از روش‌های تصمیم‌گیری است و برای اولویت‌بندی یا رتبه‌بندی گزینه‌های گوناگون به کار می‌رود و برای این کار از وزن معیارها استفاده می‌کند. اولین بار این روش را برای تعیین اولویت و درجه مؤثر بودن گزینه‌ها توسعه دادند. این روش، برای ارزیابی ارزش هر دو معیار کمینه و بیشینه به کار می‌رود و تأثیر معیارهای کمینه و بیشینه روی ارزیابی نتایج، به صورت جداگانه در نظر گرفته می‌شود. همچنین این روش، در عین سادگی بسیار کاربردی و قدرتمند است و برای محاسبه آن نیازی به عملیات پیچیده ریاضی نیست برای پیاده‌سازی روش کوپراس، ضرورت دارد مراحل مختلف به مرحله انجام برسد. در مرحله نخست، باید وزن معیارها، تعیین شود. برای پیاده‌سازی این روش، ضرورت دارد که ابتدا مقادیر هر گزینه به ازای هر معیار، استخراج گردد. سپس با نرمال‌سازی مقادیر ماتریس، وزن و ارزش معیارها حاصل می‌شود (آروین و همکاران، ۱۳۹۷: ۸).

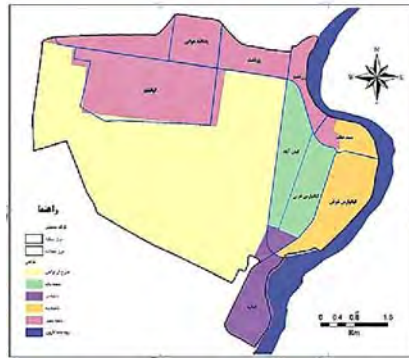
تجزیه و تحلیل

ویژگی‌های منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز

منطقه دو شهری کلان‌شهر اهواز در سال ۱۳۶۴ تأسیس و وسعتی در حدود ۱۵۵۴ هکتار و جمعیت ۱۰۲۲۷۲ نفر دارد. منطقه دو در بخش غرب و شمال‌غربی کلان‌شهر اهواز در امتداد رودخانه کارون واقع است. محدوده این منطقه از شمال به محدوده شهر حد فاصل بلوار شهدای توپخانه تا رودخانه کارون از جنوب به خیابان تخت‌سلیمان حد فاصل رودخانه کارون تا راه آهن - بلوار قدس حد فاصل خیابان لشکر تا بلوار شهدای توپخانه از شرق به رودخانه کارون حد فاصل محدوده شهر تا خیابان تخت‌سلیمان و از غرب به بلوار شهدای توپخانه حد فاصل بلوار قدس تا اتوبان پدافند هوایی منتهی می‌گردد (شکل ۱). این منطقه دارای هشت محله به نام‌های؛ امانیه، کیانپارس شرقی، کیانپارس غربی، پدافند هوایی، کیان‌آباد، سیدخلف، زردشت و کیان‌شهر است (شکل ۲). محله کیان‌شهر با وسعت ۴۴۴ هکتار بزرگترین محله و کیانپارس غربی با ۲۸۳۰۵ نفر پرجمعیت‌ترین محله، همچنین محله سیدخلف با هشتاد و هشت هکتار کوچکترین محله و پدافند هوایی با هزار و صد و چهل و چهار نفر کم‌جمعیت محله در این منطقه به شمار می‌رود (حمیدی‌پور و دیگران، ۱۳۹۶: ۲۴).

شکل شماره ۱. موقعیت منطقه ۲ شهری کلان‌شهر اهواز مأخذ: حمیدی‌پور و همکاران ۱۳۹۶

شکل شماره ۲. موقعیت محلات منطقه ۲ شهری کلان شهر اهواز
 مأخذ: حمیدی پور و همکاران ۱۳۹۶

بیست و سه پارک فعال در سطح منطقه دو وجود دارد که بر حسب مقیاس، هفت پارک همسایگی، نه پارک محله‌ای، یک پارک ناحیه‌ای، دو پارک منطقه‌ای و سه پارک شهری می‌باشند. بزرگترین آن‌ها؛ پارک ۴۲ هکتاری است که در امتداد جاده ساحلی کیانپارس واقع و کوچکترین، پارک الهام با وسعت ۲۴۹ مترمربع است (جدول ۲).

جدول شماره ۲. مشخصات پارک و بوستان‌های منطقه ۲ شهری کلان شهر اهواز

نام پارک	آدرس/ محدوده	مساحت (مترمربع)	مقیاس
دولت	جاده ساحلی کیانپارس	۱۰۸۷۳۵	شهری
ساحلی	جاده ساحلی کیانپارس	۶۵۲۰۲	منطقه ای
جزیره	جنب پل سفید	۱۳۰۰۰۰	شهری
۴۲ هکتاری	جاده ساحلی کیانپارس	۴۲۰۰۰۰	شهری
رضا	کیانپارس خیابان ۱۱ شرقی	۹۱۴۱/۵	محله ای
الهام	کیانپارس خیابان الهام شرقی	۲۴۹	همسایگی
ساحلی	کیانپارس حدفاصل موحدین شرق تا پل سفید	۴۰۵۸/۸۴	همسایگی
ساحلی	کیانپارس حدفاصل موحدین شرقی تا ابتدای پارک دولت	۲۹۵۰۰	ناحیه ای
ساحلی	حدفاصل پل سفید تا پل چهارم	۱۳۱۸۶	محله ای
گمرک - امانیه	حدفاصل پل کابلی تا پل نادری	۵۶۰۰	محله ای
فردوس	کیان آباد بین خیابان ۲۴ و ۲۵ شرقی	۷۲۳۲/۵	محله ای
پیوند	جنب پل دغاغله	۱۸۱۴۱	محله ای
شفق	کیان آباد بین خیابان ۲۴ و ۲۵ غربی	۴۸۷۲/۵	همسایگی
شیرازی	جنب پل نادری	۱۶۱۱	همسایگی
فدک	کیان آباد خیابان ۱۷ شرقی	۵۲۱۹	محله ای
ایثار	جنب پلیس راه قدیم اهواز - اندیمشک	۶۷۱۸۱	منطقه ای
گلچهره	کیانپارس خیابان ۱۸ غربی	۴۱۲۱	همسایگی
کوثر ۱	کیانپارس خیابان موحدین شرقی	۳۴۲۷/۵	همسایگی
کوثر ۲	کیانپارس خیابان موحدین غربی	۱۳۹۷۹/۶۹	محله ای

محلۀ ای	۱۸۹۹۴/۹۲	امانیه روبروی ایستگاه راه آهن	هجرت
همسایگی	۴۶۷۶/۵	جنب پل معلق	افشاری
همسایگی	۴۸۱۷/۵	کیانپارس خیابان ۱۹ غربی	طوبی
محلۀ ای	۱۵۵۱۱	کیانپارس روبه روی بیمارستان مهر	مهر

مأخذ: راشدی ۱۳۹۶

بحث و یافته‌ها

وسعت ۲۳ پارک و بوستان فعال در منطقه دو کلان‌شهر اهواز در مجموع ۹۵/۷۹ هکتار می‌باشد که با توجه به جمعیت ۱۰۲۲۷۲ نفری، سرانه هر شهروند ۹/۳۶ متر مربع به ازای هر نفر می‌باشد. با توجه به اینکه سرانه استاندارد جهانی پارک برای هر شهروند ۲۵-۲۰ متر مربع است و سرانه استاندارد ملی ۱۲-۷ متر مربع لحاظ شده است. بنابراین در می‌یابیم سرانه پارک برای شهروندان ساکن منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز از حداقل سرانه جهانی بسیار کمتر است؛ به عبارتی کمتر از یک دوم حداقل سرانه جهانی می‌باشد. ولی نسبت به سرانه استاندارد ملی در وضعیت حداقلی قرار دارد.

بر اساس یافته‌های توصیفی صورت گرفته، ۶۲ درصد از پاسخ‌گویان را مردان و ۳۸ درصد را زنان تشکیل می‌دادند. ۴۹ درصد از پرسش‌شوندگان، مجرد و ۵۱ درصد، متأهل بودند؛ همچنین، بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان از گروه سنی ۳۰-۱۸ سال با ۴۲ درصد بودند. از نظر تحصیلات نیز ۴۹ درصد از پرسش‌شوندگان زیردیپلم، ۳۰ درصد دیپلم و ۲۱ درصد هم تحصیلات دانشگاهی داشتند. از نظر مدت زمان اقامت در منطقه دو، ۶۶ درصد پرسش‌شوندگان بیش از ۱۰ سال سابقه سکونت در منطقه را داشتند. ۳۸/۲۹ درصد پاسخ‌گویان میزان استفاده از پارک و بوستان‌های منطقه ۲ را خوب، ۳۶/۴۷ درصد در حد متوسط، ۱۰/۲۲ درصد هم در حد کم و ۱۵/۰۲ درصد هم خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. بر اساس نتایج آمار بررسی شده؛ ویژگی‌های فردی مانند: سن، وضعیت تأهل، تحصیلات و محل سکونت با تقاضای گذران اوقات فراغت فردی ارتباط معناداری دارد. همچنین میانگین استفاده از پارک‌ها و بوستان‌ها از دید شهروندان و کارشناسان کمتر از حد متوسط بود که بیانگر میزان متوسط روبه بالای شهروندان منطقه ۲ شهری کلان‌شهر اهواز از پارک‌ها و بوستان‌ها می‌باشد. در نتیجه میانگین رضایت از پارک‌ها مشخص گردید؛ میانگین رضایت مخاطبان در همه‌ی پارک‌ها در یک سطح نیست و متفاوت می‌باشد. بررسی آماری موضوع با آزمون تحلیل واریانس یک طرفه (one way Anova) انجام گردید که نتایج آن نشان داده شده است (جدول ۲).

جدول شماره ۳. آزمون مقایسه میانگین رضایت در پارک‌های مورد مطالعه

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	متوسط مجموع مجذورات	F	Sig
میانگین رضایت	بین گروهی	۱۵/۴۳۴	۴	۳/۸۵۸	* ۱/۱۸۹	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۲۵۵/۶۴۶	۳۷۹	۰/۵۷۱		
	جمع	۲۷۱/۰۸	۳۸۲			

مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۸

نتایج بدست آمده از جدول (۳) نشان می‌دهد (آزمون Anova): با توجه به مقدار محاسبه شده F که از ۰/۰۵ بیشتر است میانگین رضایت مخاطبان از شاخص‌ها در پارک‌های مورد مطالعه تفاوت معناداری دارد.

یافته‌های تحلیلی

در ادامه یافته‌ها؛ برای انجام تکنیک کوپراس، نیاز به معیار و گزینه وجود داشت، از این رو برای ارزیابی و رتبه‌بندی پارک‌های فعال منطقه دو کلان‌شهر اهواز، پنج معیار - شاخص (دسترسی، بهداشت، جذابیت، امنیت و امکانات رفاهی) و بیست و سه گزینه انتخاب گردید. که در این پژوهش، گزینه‌ها شامل نام پارک‌ها در محدوده مورد مطالعه و معیارها، شاخص‌های مورد ارزیابی بوده است. به منظور بررسی و مقایسه پارک‌ها در منطقه مورد مطالعه ابتدا پاسخ شهروندان و کارشناسان گردآوری شد و میانگین پاسخ‌ها در نرم افزار اکسل به عنوان ماتریس خام وارد گردید (جدول ۴).

جدول شماره ۴. وضعیت شاخص‌های پژوهش از دیدگاه شهروندان (ماتریس خام)

نام پارک	دسترسی	بهداشت	جذابیت	امنیت	امکانات رفاهی
دولت	۴/۸۶	۳/۴۵	۴/۲۳	۴/۱۲	۴/۳۶
جاده ساحلی کیانپارس	۴/۶۸	۳/۹۲	۳/۷۴	۳/۵۵	۳/۹۵
جزیره	۴/۹۸	۳/۸۲	۴/۸۶	۴/۷۹	۴/۸۸
۴۲ هکتاری	۴/۹۳	۳/۸۷	۳/۷۲	۳/۶۵	۴/۶۷
رضا	۲/۱۶	۲/۲۵	۲/۱۹	۳/۷۵	۲/۶۶
الهام	۴/۳۰	۳/۱۷	۳/۲۶	۳/۱۲	۲/۸۵
ساحلی (کیانپارس، حد فاصل موحدین شرقی تا پل سفید)	۴/۱۷	۲/۱۳	۳/۱۹	۳/۵۶	۳/۶۲
ساحلی (حد فاصل موحدین شرقی تا ابتدای پارک دولت)	۴/۱۳	۳/۷۵	۳/۱۲	۳/۹۲	۲/۶۸
ساحلی (حد فاصل پل سفید تا پل چهارم)	۴/۹۴	۳/۱۹	۳/۲۹	۳/۳۴	۳/۴۶
گمرک - امانیه	۴/۹۳	۳/۱۶	۳/۴۴	۳/۵۳	۲/۱۹
فردوس	۳/۱۸	۳/۱۴	۳/۶۵	۳/۳۵	۲/۱۷
پیوند	۴/۳۴	۳/۴۷	۲/۹۸	۲/۸۶	۳/۲۹

*The Mean Difference Is Significant At The 0/05 Level.

۲/۱۴	۳/۳۹	۲/۷۳	۳/۱۹	۳/۹۸	شفق
۲/۱۸	۳/۶۲	۳/۹۳	۳/۳۷	۴/۸۶	شیرازی
۲/۷۱	۳/۲۳	۳/۸۲	۳/۱۹	۴/۳۷	فدک
۲/۹۱	۳/۸۹	۳/۵۷	۲/۴۸	۴/۸۱	ایثار
۲/۷۱	۳/۶۳	۳/۶۴	۳/۳۲	۳/۲۸	گلچهره
۲/۶۱	۳/۶۸	۳/۹۱	۳/۸۹	۴/۱۶	کوثر ۱
۲/۸۶	۳/۹۱	۳/۷۶	۳/۵۷	۴/۶۳	کوثر ۲
۲/۶۶	۲/۹۱	۳/۱۵	۳/۷۵	۴/۸۱	هجرت
۲/۶۲	۳/۴۴	۳/۷۱	۳/۱۹	۴/۱۳	افشاری
۲/۱۸	۳/۱۲	۳/۲۹	۳/۱۴	۴/۷۸	طوبی
۲/۱۹	۳/۸۲	۳/۶۸	۳/۷۳	۴/۴۹	مهر

مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۸

با توجه به این که در تکنیک کوپراس در مرحله اول و قبل از تشکیل ماتریس باید وزن معیارها مشخص شود بر همین اساس از روش آنتروپی شانون بهره گرفته شد (جدول ۵).

جدول شماره ۵. وزن شاخص‌های مورد ارزیابی در پارک‌های منطقه مورد مطالعه

دسترسی	بهداشت	جذابیت	امنیت	امکانات رفاهی
۰/۱۷۶۴	۰/۱۴۷۸	۰/۱۴۷۰	۰/۰۸۵۰	۰/۴۴۳۵

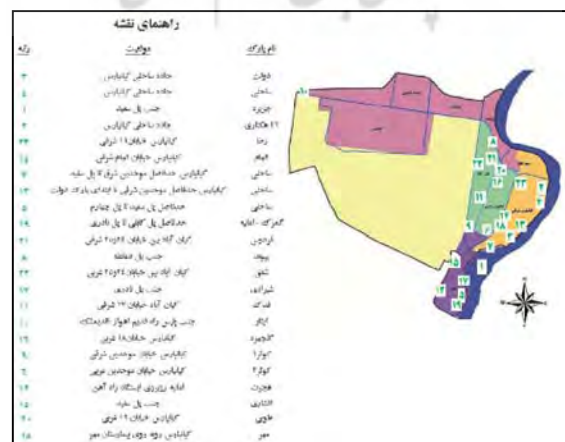
مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۸

برای وزن‌دار کردن ماتریس خام، مقادیر هر گزینه در وزن آن‌ها ضرب شده و بر مجموع مقادیر تقسیم می‌شود. در این مرحله علاوه بر وزن‌دار کردن معیارها، نرمال سازی نیز انجام گردید. سپس معیارهای مثبت و منفی، تفکیک شده مشخص می‌شود. منظور از معیار مثبت یا سازگار، معیاری است که با افزایش مقدار آن، میزان مطلوبیت آن نیز افزایش پیدا می‌کند، اما برای معیارهای منفی، با افزایش مقدار، از میزان مطلوبیت کاسته می‌شود. پس از مشخص کردن معیارهای مثبت و منفی، باید ارزش نهایی معیارهای مثبت و منفی را مشخص کرد. در این پژوهش شاخص‌های (دسترسی، بهداشت، جذابیت، امنیت و امکانات رفاهی) به عنوان معیار مثبت در نظر گرفته شده‌اند. در مرحله پایانی برای محاسبه ارزش نهایی هر گزینه (Q) استفاده گردید. نتایج رتبه‌بندی پارک‌های منطقه مورد مطالعه در جدول (۶) آمده است. همچنین در شکل شماره (۳) نقشه رتبه‌بندی پارک‌ها بر روی محلات منطقه دو کلان‌شهر اهواز نیز نشان داده شده است.

جدول شماره ۶. رتبه بندی پارک‌های شهری منطقه دو کلان‌شهر اهواز با روش کوپراس

رتبه	Ui	Qi	نام پارک
۳	۹۰/۰۳۹۱	۰/۰۵۵۴	دولت
۴	۸۴/۲۹۱۸	۰/۰۵۱۹	جاده ساحلی کیانپارس
۱	۱۰۰	۰/۰۶۱۵	جزیره
۲	۹۲/۵۲۴۳	۰/۰۵۶۹	۴۲ هکتاری
۲۳	۵۴/۰۰۵۸	۰/۰۳۳۲	رضا
۱۴	۶۷/۱۴۰۵	۰/۰۴۱۳	الهام
۷	۷۲/۱۱۱۴	۰/۰۴۴۴	ساحلی (کیانپارس، حدفاصل موحدین شرقی تا پل سفید)
۱۳	۶۷/۶۲۶۹	۰/۰۴۱۶	ساحلی (کیانپارس، حدفاصل موحدین شرقی تا ابتدای پارک دولت)
۵	۷۵/۹۰۵۹	۰/۰۴۶۷	ساحلی (حدفاصل پل سفید تا پل چهارم)
۱۹	۶۳/۲۰۲۶	۰/۰۳۸۹	گمرک - امانیه
۲۱	۵۸/۲۸۸	۰/۰۳۵۸	فردوس
۸	۷۱/۵۵۹۵	۰/۰۴۴۰	پیوند
۲۲	۵۷/۷۱۵۲	۰/۰۳۵۵	شفق
۱۷	۶۵/۱۵۷۵	۰/۰۴۰۱	شیرازی
۱۱	۶۷/۷۷۲۵	۰/۰۴۱۷	فدک
۱۰	۶۹/۲۶۸۱	۰/۰۴۲۶	ایثار
۱۶	۶۵/۱۹۷۳	۰/۰۴۰۱	گلچهره
۹	۶۹/۳۴۸۸	۰/۰۴۲۷	کوثر ۱
۶	۷۲/۲۵۷۸	۰/۰۴۴۵	کوثر ۲
۱۲	۶۷/۷۵۷۵	۰/۰۴۱۷	هجرت
۱۵	۶۶/۱۶۶۸	۰/۰۴۰۵	افشاری
۲۰	۶۱/۴۷۲۱	۰/۰۳۷۸	طوبی
۱۸	۶۴/۹۳۴۳	۰/۰۳۹۹	مهر

مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۸

شکل شماره ۳. نقشه رتبه‌بندی پارک‌های شهری منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز بر اساس مدل کوپراس

مأخذ: نگارندگان ۱۳۹۸

باتوجه به نتیجه نهایی تکنیک کوپراس رتبه بندی پارک‌های منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز به این صورت می‌باشد که پارک‌جزیره بالاترین مقدار را به دست آورده است بعد از آن به ترتیب پارک‌های چهل و دو هکتاری، دولت، جاده ساحلی کیانپارس، ساحلی (حد فاصل پل سفید تا پل چهارم)، کوثر ۲، ساحلی (کیانپارس)، حدفاصل موحدین شرقی تا پل سفید، پیوند، کوثر ۱، ایثار، فدک، هجرت، ساحلی (کیانپارس)، حدفاصل موحدین شرقی تا ابتدای پارک دولت، الهام، افشاری، گلچهره، شیرازی، مهر، گمرک-امانیه، طوبی، فردوس، شفق و رضا در رتبه‌های ۲ تا ۲۳ قرار گرفته‌اند. در روش پژوهش بیان شد که مبنای بررسی؛ دیدگاه شهروندان به عنوان ملاک تحلیل شاخص‌ها قرار گرفته است؛ بنابراین ممکن است پارک‌های مورد بررسی، در بعضی شاخص‌ها از نظر بعد عینی با هم متفاوت باشند و عوامل دیگر سبب شده نظر پاسخ دهندگان تفاوت داشته باشد. به طور کلی نظرات پاسخ دهندگان با توجه وضعیت شاخص‌ها که در بررسی میدانی مشاهده شد مطابقت دارد و با شرایط موجود اختلاف چندانی ندارد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

برخورداری از اوقات فراغت و تفریح جزئی از زندگی روزمره جوامع پیشرفته و یک ضرورت در تمدن‌های شهری امروزه شده است. با درک اهمیت این موضوع، تفرجگاه‌ها و پارک‌های شهری می‌توانند فضای سالمی را برای برآورد این نیاز ضروری در شهروندان فراهم نمایند. کلان‌شهر اهواز به‌عنوان مرکز استان خوزستان از این قاعده مستثنی نیست و مسئله تجهیز و توسعه‌ی پارک‌ها و بوستان‌ها و به طور کلی فضای سبز به دلیل وجود ریزگردها از یک سو و افزایش جمعیت و تعدد وسایل نقلیه سبک و سنگین از طرف دیگر در طی سال‌های اخیر بر اهمیت توجه به یافته‌های پژوهش افزوده است. اساساً یک برنامه‌ریزی برای گذران اوقات فراغت و تفریح که بتواند پاسخگوی نیازهای واقعی مخاطبان خود باشد باید بر مبنای ظرفیت محیط و بر اساس نیازهای مختلف اجتماعی و اقتصادی و موقعیت گروه‌های استفاده کننده ساخته شود. از آنجا که مراکز تفریحی برای مردم ساخته و احداث می‌شود، بنابراین بدون آشنایی با آراء و نظرات آنان نمی‌توان تصمیم‌گیری درستی در مورد طراحی آن انجام داد. زیرا تفریح و تفرج و گذران اوقات فراغت به نوعی مدیریت مردم یا جامعه تلقی می‌گردد، به همین علت، عواملی مانند: تعداد و ترکیب افراد، الگوی بازدید، زمان بازدید، فاصله یا مسافت و سطح فرهنگ بازدیدکنندگان و مؤثر هستند. بنابراین با نگاه به موارد ذکر شده هدف از تحقیق حاضر بررسی وضعیت پارک‌های فعال محلات منطقه دو کلان‌شهر اهواز به لحاظ شاخص‌های انتخابی (دسترسی، بهداشت، جذابیت، امنیت و امکانات رفاهی) بوده است.

این پژوهش نشان داد از بین یافته‌های توصیفی، ویژگی‌های فردی مانند: جنس، سن، وضعیت تأهل، تحصیلات و محل سکونت با تقاضای گذران اوقات فراغت فردی ارتباط معناداری دارد همچنین نتایج بررسی وضعیت میانگین استفاده از پارک‌ها و بوستان‌ها از دید شهروندان و کارشناسان؛ کم‌تر از حد متوسط بوده که بیانگر میزان متوسط روبه بالای شهروندان منطقه ۲ شهری کلان‌شهر اهواز از پارک‌ها و بوستان‌ها می‌باشد. در نتیجه میانگین رضایت از پارک‌ها مشخص گردید؛ میانگین رضایت مخاطبان در همه‌ی پارک‌های منطقه ۲ کلان‌شهر اهواز در یک سطح نیست و متفاوت می‌باشد. بر اساس نتایج آزمون Anova از میزان رضایت‌مندی شهروندان مشخص گردید؛ با توجه به مقدار محاسبه شده F که از ۰/۰۵ بیشتر است. میانگین

رضایت مخاطبان از شاخص‌ها (دسترسی، بهداشت، جذابیت، امنیت و امکانات رفاهی) در پارک‌ها ی مورد مطالعه تفاوت معناداری دارد.

همچنین نتایج تحقیق نشانگر سرانه پایین و حداقلی پارک‌های منطقه دو (۹/۳۶ مترمربع) نسبت به استانداردهای جهانی و ملی است. نتایج حاصل از ارزیابی شاخص‌های ۵ گانه در پژوهش (دسترسی، بهداشت، جذابیت، امنیت و امکانات رفاهی) با استفاده از تکنیک کوپراس، پارک جزیره با ارزش نهایی ۰/۰۶۱۵، بالاترین مقدار را به دست آورده است بعد از آن به ترتیب پارک‌های ۴۲ هکتاری با ۰/۰۵۶۹، دولت با ۰/۰۵۵۴، جاده ساحلی کیانپارس با ۰/۰۵۱۹، ساحل (حد فاصل پل سفید تا پل چهارم) با ۰/۰۴۶۷، کوثر دو با ۰/۰۴۴۵، ساحلی (کیانپارس، حدفاصل موحدین شرقی تا پل سفید) با ۰/۰۴۴۴، پیوند با ۰/۰۴۴۰، کوثر ۱ با ۰/۰۴۲۷، ایثار با ۰/۰۴۲۶، فدک با ۰/۰۴۱۷، هجرت با ۰/۰۴۱۷، ساحلی (کیانپارس، حد فاصل موحدین شرقی تا ابتدای پارک دولت) با ۰/۰۴۱۶، الهام با ۰/۰۴۱۳، افشاری با ۰/۰۴۰۵، گلچهره با ۰/۰۴۰۱، شیرازی با ۰/۰۴۰۱، مهر با ۰/۰۳۹۹، گمرک- امانیه با ۰/۰۳۸۹، طوبی با ۰/۰۳۷۸، فردوس با ۰/۰۳۵۸، شفق با ۰/۰۳۵۵ و رضا با ۰/۰۳۳۲ در رتبه‌های دوم تا بیست سوم قرار گرفته اند.

مهمترین موضوع برداشت شده از نتایج در این پژوهش نشانگر این است که قابلیت تأثیرگذاری هر یک از متغیرهای تحقیق با توجه به بستر آن‌ها قابل تغییر است. زیرا ارتقاء یا افزایش کیفیت هر یک از متغیرها می‌تواند تغییر و دگرگونی در شاخص‌ها به وجود بیاورد و در نتیجه میزان استقبال و پذیرش گردشگران یا شهروندان منطقه مورد مطالعه را در استفاده و برخورداری بیشتر از پارک‌ها و بوستان‌ها برای گذران اوقات فراغت و... تشویق نماید. البته باید توجه شود ارتقاء شاخص‌ها با توجه به اینکه تحت تأثیر متغیرها می‌تواند باشد ولی سطح فرهنگ و عوامل اجتماعی و اقتصادی شهروندان درون منطقه مورد مطالعه و یا افرادی که از خارج از منطقه مراجعه می‌کنند تأثیرگذاری زیادی در نتایج ارزیابی این تحقیق گذاشته است. از سویی دیگر بررسی یک منطقه شهری و انتخاب پنج شاخص به‌عنوان معیار ارزیابی و به‌کارگیری مدل به کار گرفته شده (کوپراس) برای تحلیل شاخص‌های این پژوهش از منظر موضوع مورد بررسی یک نوآوری به نسبت سایر پژوهش‌های دیگر در پیشینه داخلی و خارجی می‌باشد.

بنابراین برنامه‌ریزی صحیح در زمینه ارتقای شاخص‌های جذابیت پارک‌های منطقه دو کلان‌شهر اهواز ضرورتی انکارناپذیر است. زیرا ارتقای کیفیت کاربری‌های تفریحی جهت گذران اوقات فراغت شهروندان در شهرها در وهله اول باید انگیزه و جذب مخاطبین را به همراه داشته و در وهله دوم اولویت و توجه مدیریت شهری برای ارتقاء سطح کاربری‌های تفریحی و پارک‌ها و... به ویژه در کلان‌شهر اهواز که شرایط اقلیمی نامساعدی در فصول گرم سال دارد باید مورد توجه و تأکید قرار گیرد. لذا راه کارهایی پیشنهادی زیر شاید بتواند راه گشایی در زمینه‌ی حل موضوع پژوهش باشد.

❖ توجه بیشتر به سیما و منظر سازی پارک‌ها می‌تواند در جذب مخاطبین تأثیرات بیشتری داشته باشد. استفاده از رنگ‌های متنوع و شاد در ادوات پارک‌ها یا راه اندازی آب‌نماهای رنگی. در این زمینه می‌توان از متخصصین روانشناسی رنگ‌ها بهره جست.

❖ استفاده و کاشت گونه‌های گیاهی متنوع با توجه به شرایط آب و هوایی کلان‌شهر اهواز. یکی از گونه‌های گیاهی که متأسفانه در سال‌های اخیر شهرداری کلان‌شهر اهواز جهت افزایش سرانه فضای

سبز شهر استفاده کرده است گیاه کنوکارپوس می‌باشد که بنا بر تحقیقات متخصصین، این گیاه سازگاری با شرایط طبیعی و انسانی شهر ندارد.

❖ تعداد سرویس‌های بهداشتی (توالت) در سطح پارک‌های مورد مطالعه یا کم بوده و یا از وضعیت نظافتی مناسبی برخوردار نمی‌باشند (به طور مثال: پارک گمرک- امانیه)، لازم است در این خصوص شهرداری نسبت به ساخت و نظافت بیشتر آن‌ها اقدام نماید.

❖ وضعیت روشنایی برخی از پارک‌های منطقه در شب مناسب نمی‌باشد (به طور مثال پارک اینثار) لازم است شهرداری با هماهنگی اداره برق اقدامات لازم را انجام نماید.

❖ نیروی انتظامی (پلیس) نظارت خود را نسبت به پارک‌ها در زمینه امنیت شهروندان بیشتر نماید و در صورت لزوم با هماهنگی شهرداری می‌توان به ایجاد کیوسک‌های انتظامی در پارک‌ها اقدام کرد.

❖ تامین و تعمیر وسایل بازی، تفریح و ورزش برای همه ی گروه‌های سنی و جنسی، به‌ویژه بانوان (به طور مثال: وسایل ورزش همگانی که در پارک دولت کار گذاشته شده است نیاز به تعمیر یا بازدید دارند).

منابع و مأخذ:

- ۱- آروین، م.، فرهادی خواه، ح.، پوراحمد، ا.، منیری، ا. ۱۳۹۷. ارزیابی شاخص‌های زیست‌پذیری شهری بر اساس ادراک ساکنان شهر اهواز. فصلنامه دانش شهرسازی. ۲(۲): ۱-۱۷.
- ۲- ابراهیم زاده، ع.، عبادی جوکندان، ا. ۱۳۸۷. تحلیلی بر توزیع فضایی-مکانی فضای سبز در منطقه سه شهری زاهدان. مجله جغرافیا و توسعه. ۶(۱۱): ۳۹-۵۸.
- ۳- احمدی، م ص.، رهنمایی، م ت.، علی‌اکبری، ا. ۱۳۹۸. عوامل ضعف گردشگری در طرح‌های توسعه شهری استان کرمانشاه. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری. ۱۴(۳۸): ۱-۲۳.
- ۴- اکبری، ط.، حسین‌زاده، ج.، شیری، ا. ۱۳۹۵. بررسی مطلوبیت فضاهای گذران اوقات فراغت شهروندان ایلام (مطالعه موردی: فضاهای سبز شهری). فصلنامه فرهنگ ایلام. ۱۷(۵۲-۵۳): ۳۹-۲۵.
- ۵- بهرامی، ا. ۱۳۹۰. بررسی رابطه احداث فضای سبز بر امنیت اجتماعی و جرایم (مورد مطالعه: بوستان باغ حکیم واقع در محله بریانک تهران). فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی. ۲(۲۶): ۳۸-۱۳.
- ۶- پرمایه، ر.، رمضان‌پور، م.، بزرگمهر، ک.، حقزاد، آ. ۱۳۹۹. عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر لاهیجان. فصلنامه فضای گردشگری. ۹(۳۴): ۲۷-۴۸.
- ۷- پورامری، س.، اکبری، م.ر.، صابری، ا. ۱۳۹۴. جایگاه فضاهای سبز شهری در گذران اوقات فراغت و گردشگری شهروندان. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری. ۱۰(۳۱): ۷۱-۸۴.
- ۸- حاتمی‌نژاد، ح.، شریفی، ا. ۱۳۹۴. بررسی نقش گسترش گردشگری شهری بر توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر سنندج). فصلنامه گردشگری شهری. ۲(۱): ۶۱-۷۴.
- ۹- حسن‌پور، س.، شریفی، ع. ۱۳۹۷. ارزیابی الگوی پراکنش پارک‌های شهری (مطالعه موردی: منطقه سه شهری اهواز). فصلنامه شهرپایدار. ۱(۴): ۱۸-۱.
- ۱۰- حمیدی‌پور، ز.، رستگاران، ا.، سواری، م.، سیاحی، ع.، مرادی، پ. ۱۳۹۶. گزیده اطلاعات مناطق نواحی و محلات شهرا اهواز. معاونت برنامه‌ریزی و توسعه سرمایه‌انسانی شهرداری کلان‌شهر اهواز. ۷۸ صفحه.
- ۱۱- راشدی، ح. ۱۳۹۶. مطالعه و بررسی وضعیت فضای سبز منطقه دو شهری کلان‌شهر اهواز، کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی ماه‌شهر. ۱۱۹ صفحه.
- ۱۲- رسولی، س.ح.، درخشنده، م.، میرکاظمی، ع. ۱۳۹۵. بررسی کیفی توسعه پارک‌های شهری و فضای سبز شهری در بهینه‌سازی استفاده شهروندان از آن در شهر ساری، دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری، شهرسازی. تهران. ۲۳ صفحه.
- ۱۳- سرگلزایی‌جوان، ط.، اسفندیاری‌مهنی، ح. ۱۳۹۶. تحلیلی بر عملکرد مدیریت شهری در ارتباط با فضای سبز شهری (مطالعه موردی: منطقه ۵ شهر زاهدان). چهارمین کنفرانس بین‌المللی برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست، ۳ و ۲ خرداد، تهران.
- ۱۴- شهبان، پ. ۱۳۹۰. بررسی نقش و اثرات گردشگری شهری در توسعه پایدار شهر با تأکید بر ادراک ساکنان. فصلنامه آرمان‌شهر. ۷(۲): ۱۳۲-۱۲۱.
- ۱۵- عذراصل، آ.، لطفی، ک.، برنا، ر. ۱۳۹۴. تأثیر بام سبز در کاربری‌های شهری (مطالعه موردی: امانیه اهواز). فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۷(۲): ۲۴۲-۲۲۹.

- ۱۶- قربانی گلزاری، س.، حسین زاده دلیر، ک.، بیک بابایی، ب. ۱۳۹۸. بررسی و تحلیلی برچالش‌های توسعه توریسم شهری (نمونه موردی: شهر تبریز). فصلنامه فضای گردشگری. ۸(۳۰): ۳۳-۴۵.
- ۱۷- لطفی، ص.، بردی‌آنامرادنژاد، ر.، خیرخواه، ز. ۱۳۹۲. بکارگیری مدل‌های تلفیقی در مکان‌گزینی بهینه پارک‌های شهری شهرنکا. فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. ۵(۳): ۱۵-۳۲.
- ۱۸- محمدی حمیدی، س.، نظم‌فر، ح.، اکبری، م. ۱۳۹۹. تحلیل فضایی پارک‌ها و فضاهای سبز شهری با استفاده از مدل COPRAS و GIS (مورد مطالعه مناطق ۲۲ شهر تهران). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی. ۵۲(۲): ۴۳۷-۴۵۵.
- ۱۹- مقیمی، ن.، مومنی، ک. ۱۳۹۸. بررسی و ارزیابی کارایی فضاهای سبز شهری در نیازمندی‌های سالمندان با تأکید بر پارک‌های شهری. فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. ۱۱(۳): ۳۹۷-۴۱۴.
- ۲۰- یغفوری، ح.، پایداری، ا.، سنجری، ا. ۱۳۹۴. توزیع پارک‌ها و ارزیابی کیفیت آن‌ها در سطح شهرها با استفاده از مدل Vikor (مطالعه موردی: شهر عنبرستان). فصلنامه آمایش محیط. ۸(۳۱): ۱۲۳-۱۴۵.
- 21-Chang, H., Sh. & Liao, C., H. 2011. Exploring an integrated method for measuring the relative spatial equity in public facilities in the context of urban parks, *Journal of Cities*, 28(5):361-371.
- 22-Kofahi, S. Steele, C. Vanleeuwen, D. & Hilaire, R. 2012. Mapping land cover in urban residential landscapes using very high spatial resolution aerial photographs, *Journal Urban Forestry & Urban Greening*, 11(3):291-301.
- 23-Maryland-National Capital Park & Planning Commission. 2012. Park Recreation and Open Space (PROS) Plan, pp:66-25.
- 24-Morgan, H. Walsemann, K., M. Child, S. Powers, A. Reed, J., A. & Kaczynski, A., T. 2016. Using an environmental justice approach to examine the relationships between park availability and quality indicators, neighborhood disadvantage, and racial/ethnic composition, *Journal of Landscape and Urban Planning*, 148:159-169.
- 25-Mutiara, S. & Isami, K. 2012. Characteristic of Public Small Park Usage in Asia Pacific Countries: Case Study in Jakarta and Yokohama City, *Journal Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35:412-419.
- 26-Oh, J. 2007. Assessing the spatial distribution of urban parks using GIS, *Journal of Landscape and Urban Planning*, 82(2):25-32.
- 27-Ostrowski, W. 2008. Contemporary Ton Planning- From the Origins to the Athens Charter, Thanslate Etezadi, Landan, Nashre Daneshgah, 4ed, p.153.
- 28-Peters, K. 2007. Social interactions in urban Parks; stimulating social cohesion urban forestry and urban Greening, 6(2):113-115.
- 29-Veitch, J. Ball, K. Crawford, D. Abbott, G. & Salmon, J. 2012. Park Improvements and Park Activity-A Natural Experiment, *American Journal of Preventive Medicine*, 42(6):616-619.
- 30-Wen, M. Zhang, X., H. Carmen, D. Holt, J., B & Croft, J., B. 2013. Spatial Disparities in the Distribution of Parks and Green spaces in the USA, *Annals of behave medicine*, 45(11):2-18.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی